

ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਏਕਤਾ

ਡਾ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਸਾਲ ਕੈਲੋਫੋਰਨੀਆ gsbarsal@gmail.com

ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ਉਹ ਸਿੱਖ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਸਿੱਖ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਕੋਈ ਵਿਰਸੇ ਚੋਂ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਦਾਤਿ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਭਿਆਸ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ, ਸਿੱਖੀ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਅਧਣਾ ਕੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਭਾਗ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕਲਚਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਸਮਝਣੀਆ ਤੇ ਅਪਣਾਉਣੀਆਂ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਅਜੇ ਉਸ ਬਣਨਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਕਲਚਰ ਵਿੱਚ ਜੀ ਰਿਹਾ ਬੰਦਾ ਸਿੱਖ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀਆਂ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਬਸਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੀਏ ਤਾਂ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾਂ ਜੋ ਆਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਖ਼ਰਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਆਮਲ ਬਿਨਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਘਰ ਦੂਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਬਹੁਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਸਾਨ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋੰਦ ਨੂੰ ਮੰਨਕੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਡੰਬਰ, ਕਰਮਕਾਂਢ, ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਅਖਾਉਤੀ ਪੂਜਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ। ਭੈ ਮੁਕਤ ਹੋਕੇ, ਸਰਬਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾਂ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਨਾਂ ਹੈ।

ਕਈ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲ ਰਹੇ ਇੱਕ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਂ ਗੁਰੂਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ, ਸਮਝ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਕਲਚਰ ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਦਾਵਾ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜੱਥਿਆਂ ਦੇ ਬਣਨ ਦਾ ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਅਸੀਂ ਜਿਆਦਾਤਰ ਤਾਕਤ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਮੁੱਚਾ ਸਿੱਖ ਵਰਤਾਰਾ ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖਕੇ ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਚਕਾਰ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਾਗਲਾ ਚੱਕਰ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਵਿੱਚ “ਕੋਟਨ ਮੈ ਨਾਨਕ ਕੋਊ ਨਾਰਾਇਨ ਜੇ ਚੀਤਿ” ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲਿਆਂ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਸੂਝ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਬਾਹਰਲੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਆਮਦ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਹ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਅਜੋਕਾ ਸਿੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਅਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾਂਗੇ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਆਦਮੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਰਹਿਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਹਰਲੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵੱਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਸਗੋਂ ਬਾਹਰਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਕਾਂ ਦੀ ਐਨਕ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਗਿਣਤੀ ਘਟਣ ਦੇ ਡਰੌਂ ਬਾਹਰ ਵਾਲੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਰਜਨੀਤਕ ਰਾਜ-ਸੱਤਾ ਲਈ ਆਪਣਾ ਬਹੁਮਤ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਘੱਟੋਂ ਘੱਟ ਏਜੰਡੇ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਏਕਤਾ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਅੱਜ ਕਲ ਮਜ਼ਹਬੀ ਲੋਕ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂਤਿਕ ਅਤੇ ਗੈਰਸਿਧਾਂਤਿਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਖਿਲਾਰਾ ਪਾ ਭਰਮ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕੰਪਲੀਟ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਡਿਗਰੀਆਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਮੁਹਤਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਵਰਨਾ ਜੇ ਅਜੋਕੀ ਵੋਟ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ 8 ਗਧਿਆਂ ਅਤੇ 2 ਘੋੜਿਆਂ ਯਾਨੀਂ 11 ਪਸੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚੁਣਨਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਿਆਦਾ ਵੋਟਾਂ ਕਾਰਣ ਯਕੀਨਨ ਗਧਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਏਕਤਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਜਾਂ ਲੜਾਈ ਜਿਤਣੀ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਕਲ ਸਿੱਖ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਤਾਹੀ ਕਾਰਣ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਖੇਤ-ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸੰਗਤੀ ਰੂਪ ਜਾਂ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਣ ਹਉਮੇ ਦੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਿੱਖ ਖੇਤ-ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਰੋਧੀ ਪਰਪੰਤਾਵਾਂ, ਕਰਮ ਕਾਂਢਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨਾਂ ਮੁਸਕਲ ਜਾਪਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਅੰਦਰਲੇ ਸਰਕਲ ਵੱਲ ਵਾਧਾ, ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਬਾਹਰਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਖਿੱਚਣਾ ਵੀ ਮੁਸਕਲ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਧਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਜਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਅਫਗਾਨਾ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਬਿਪਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਤੋਂ ਸੱਚ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਾਮੀਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਸੈਟ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਚੱਕਰ ਵੱਲ ਮੋੜਨਾ ਅਸੰਭਵ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਪੜ੍ਹਨ-ਵਿਚਾਰਨ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਮਨਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹੀ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਸੁਣਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਇਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦਲੀਲ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਠਰੰਮੇ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣਾ ਪਰਚਾਰ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਏਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਡਾਕਟਰੀ ਦਾ ਸਲੇਬਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਅਗਲੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਡੂੰਘੀ ਗਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੁਆਲ ਤੱਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਦਿਮਾਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਪਰਚਾਰਕ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਲੋੜ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਉੱਨ੍ਹੀ ਹੀ ਖੁਰਾਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਹ ਝਲਣ ਦੇ ਸਮਰੱਬ ਹੋਵੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਗਿਆਸਾ ਉਪਜਣ ਤੇ ਉਹ ਖੁਦ ਪੜ੍ਹਨ-ਵਿਚਾਰਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਬਾਹਰੋਂ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਕੁਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਖੁਦ ਵਿਚਾਰਕੇ ਇੱਕਮਤਿ ਹੋਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੱਕ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਾ ਸਕਣ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਦੇ ਖੁਦ ਹੀ ਲੜ ਪੈਣ, ਉਹ ਵੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖ ਸਕਣਗੇ। ਸੋ ਖੋਜ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰਲੀ ਇੱਕ ਸੁਰ ਹੋਣ ਲਈ ਹੋਈ ਖਿਚੋਤਾਣ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪੁਜਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਵਰਨਾ ਅਜੋਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਣਾ ਭੁਲਕੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਗਲ ਵਿਚਾਰਿਆਂ, ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਸਤ ਤੋਂ ਸਖਸਲੀਅਤ ਪ੍ਰਸਤ ਬਣ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਾਬ ਦੇਣਾ ਆਪਣਾ ਨੈਤਿਕ ਫਰਜ ਸਮਝਣ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਦਮ ਦਰ ਕਦਮ ਸੰਗਤ ਤੱਕ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਵੀ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲੋਗਾਂ ਤੱਕ ਗੱਲ ਪਹੁੰਚਾਉਣੀ ਹੈ ਜੋ ਗਲ ਸੁਣਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਆਓ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਰਚਾਰ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਅਪਣਾਈਏ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਰੂਪੀ ਸੱਪ ਵੀ ਮਰ ਜਾਏ ਅਤੇ ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਰੂਪੀ ਲਾਠੀ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਬਿਗੜੇ। ਇਹੀ ਅੱਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੈਲੇਜ਼ ਹੈ। ਏਸੇ ਵਿੱਚ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ।